

— zajednički uzor, lik koji je mogao potaknuti i krijeviti u težnji k slobodi i boljem, punijem životu; hrvatski junak postao je evropski, sveopćeljudski, čvrsta veza među željnicima mira.

Sesnaest priloga čine treći dio Mijatovićeve knjige. Priloge je pisac rasporedio u tri skupine: svjedočanstva, književna ostvarenja i narodne pjesme. Oporuka Nikole Sigetskoga je priopćena na latinskom jeziku i u prijevodu na hrvatski jezik (str. 99—102). Priopćeni su tekstovi Brne Karnarutića, Pavla Rittera Vitezovića, Andrije Kačića Miošića, Theodora Kornera, Josipa Jelačića, Antuna Svarca, Petra Preradovića i Franje Markovića. Za čitatelje će jamačno biti zanimljiv prilog tekst opere *Nikola Šubić Zrinski* koji je napisao Hugo Badalić. Među priložima su i tri narodne pjesme.

Na kraju želim upozoriti na želju Anđelka Mijatovića da na svoj način i svojom knjigom pridonese obol uspomeni na Nikolu Zrinskoga u povodu 420. obljetnice junačke obrane sigetske. Zato je knjiga svojevrstan zbornik o Sigetkom Junaku, koji je doduše naš rođenjem, osjećajima i postupcima, ali je veličinom i žrtvom prerastao u lik koji spaja sve ljude željne slobode i mira, sve povjesničare, znanstvenike koji brane i čuvaju istinu. Je li Mijatovićeva knjiga u tom značenju najkompletniji zbornik o obrani Sigeta, kako je netko napisao u povodu izlaska knjige iz tiska? Nije valjda ni potrebno na to odgovoriti, jer su recenzenti (Josip Kekez, Mirko Valentić) obavili svoj posao odgovorno i pomogli da knjiga bude potpuna i cjelovita; znanstveno i vrijedno djelo. Lektorski posao obavio je vrsni stručnjak Danijel Alerić, a likovno je knjigu uredio Željko Hell.

Ova knjiga Anđelka Mijatovića je vrijedan prilog našoj povijesnoj literaturi; to je knjiga o Nikoli Sigetskome i njegovim vitezovima koje je Petar Zrinski nazvao »obrambom horvackom«.

Ante Sekulić

IVE MAŽURAN, POPIS NASELJA I STANOVNIŠTVA U SLAVONIJI 1698. GODINE

JAZU, Radovi Zavoda za znanstveni rad u Osijeku, 2. Osijek, 1988, str. 555,
Indec str. 557—574.

Prikaz iznimno značajne knjige Ive Mažurana započeo ću njegovom rečenicom: »Valja reći da je davno započeti posao Tadije Smičiklase s ovim popisima komorske Slavonije iz 1698. godine konačno završen.« (str. 15) Građa, naime, u ovoj Mažuranovoj knjizi koji su pisali brojni pisari na nekoliko tisuća stranica »postala je gotovo opsesija« koja je postojanoga, upornoga i dosljednog pisca i zaljubljenika I. Mažurana odvela u Državni arhiv Mađarske u Budimpešti i Finanz und Hofkammerarchiv u Beču, gdje je našao sve popise Slavonije iz 1698. godine.

Mažuran se za svoj posao marljivo spremio i temeljito je najprije proučio knjige i rasprave koje su napisali Eusebije Fermendžin (*Chronicon ob-servantis provinciae Bosnae Argentinae ... Starine JAZU 22, Zagreb, 1890;*

Acta Bosnae potissimum ecclesiastica ... Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, 23, Zagreb, 1892) Tade Smičiklas (Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije, II. Zagreb, 1891), Rudolf Horvat (Valpovština u tursko doba; Vjesnik Zemaljskog arhiva, 1912), Radoslava Lopašića (Slavonski spomenici za XVII. vjek ... Starine JAZU 30, Zagreb, 1902) dva rada Krunoslav Draganovića, Putopis Evlije Čelebije, zatim Franza Babingera, Josepha Hammera, Jánoša Csányija i drugih. Prišao je zatim sastavljanju svojih popisa i objavio je radove: *Turski Osijek* (Osijek, 1960); *Popis zapadne i srednje Slavonije 1698. i 1702. godine* (Osijek, 1966); *Popis stanovništva i njegove imovine u Osijeku 1737. godine* (Osijek, 1982); *Organizacije i djelovanje gradskog magistrata u Požezi od 1698. do 1703. godine* (Starine JAZU 59, Zagreb, 1984); *Virovitica pod upravom vojske. Dvorske komore i vlastelinstva [1684—1736]* (Virovitica, 1986); *Popis naselja i stanovništva u Slavoniji 1698.* (Osijek, 1987) i druge što je sve bilo uspješna priprava za knjigu koja je ovih dana stigla u ruke čitatelja. Desetak godina napornoga rada, odricanja, samozataje našlo se u pozamašnoj i jamačno nezamjenjivoj knjizi Ive Mažurana.

Mjesto predgovora knjizi otisnut je opsežniji dio recenzije Vladimira Stipetića (str. 7—10), a zatim je Mažuran prikazao *Naselja i stanovništvo Slavonije uoči pohoda osmanske vojske na Beč 1683. godine* (str. 17—25) ističući da je najveći i vodeći grad turske Slavonije bio Osijek (15.000 stanovnika) a za njim slijede Požega, Vukovar, Brod, Virovitica, Đakovo i Valpovo, u kojima je živjelo između tri i pet tisuća muslimana i Turaka (str. 24). Osim spomenutih bila su također veća islamska naselja Kralieva Velika, Gradiška, Lužani, Cernik, Pakrac, Sirač, Brezovica, Slatina, Mikleuš, Voćin, Orahovica, Podgorač, Dalj i druga. Mažuran zaključuje da je »Slavonija krajem osmanske vladavine (imala) ukupno oko 200 do 220 tisuća stanovnika svih vjeroispovijedi« (str. 24). Međutim, u velikom sukobu dvaju svjetova 1683. godine bila je »Slavonija prva na udaru ratnog vihora i od razvijene turske pokrajine ubrzo je pretvorena u zastrašujuću pustoš, kakvu u novijoj prošlosti našeg naroda nije bilo.« (str. 25)

Drugo poglavlje Mažuranove knjige ima naslov *Rat za oslobođenje ispod osmanske vladavine od 1684. do 1691. godine i stanovništvo Slavonije krajem 17. stoljeća* (str. 27—42). Iz pisma što ga je iz Slavonije uputio 6. ožujka 1682. Luka Ibrišimović zagrebačkom biskupu pavlinu Martinu Borkoviću znalo se da se Turci ozbiljno pripremaju za rat, da kupe hranu i utvrđuju gradove. Mažuran u prikazu velikog obračuna dvaju svjetova veoma pozorno i ljudski prati događaje i pokrete koji su se nizali od 12. rujna ispred zidova Beča i 8. listopada 1683. god. kod Párkányi. Turci su se osjećali nesigurnim: »nitko od njih nije znao kad će bezdan rata zahvatiti Slavoniju .. Plašeci se ratnih razaranja ... mnogi od njih pod okriljem jutarnjih izmaglica potajno napuštaju svoje odžake, kuće i kućišta i odlaze prema Savi i dalje u Bosnu« (str. 28). Mažuran je u prikazu rata koristio *Kriegsarchiv* u Beču (Türkenkrieg 1685, Fasz. 8, No 31; 1686, Fasz. 13, No 25; 1687, Fasz. 10, No 3; 1688, Fasz. 8, No 1; 1690, Fasz. 11, No 6; 1691, Fasz. 10, No 4, 5) i radove R. Lopašića, J. Kempfa, B. Desnice, G. Contarinija i drugih. Pojedine značajnije bitke (pod Osijekom, kod Požege, kraj Svinjara, blizu Slankamena) vodile su do konačnog oslobođenja Slavonije uz »neizrecive ljudske muke i patnje, desetine i desetine tisuća života i potoke prolivene ljudske krvi ... Idući tada Slavonijom, moglo se danima putovati od mjesta do mjesta da se ... ne su-

sretne ljudski stvor.« (str. 39) A onda se život postupno vraćao u napuštena sela i selišta, bilo je pojedinačnih i skupnih doselidbi pa je velik broj sela, naselja obnovljen. »Stara jezgra slavonskog stanovništva ostala je ipak više ili manje netaknuta uzduž cijele Posavine te u okolici Vinkovaca, Đakova, Našica, Valpova, Miholjca, Virovitice, Cernika i većeg dijela Požeške kotline.« (str. 41—42) Mažuran je — kako je spomenuto — veoma brižno skupio, prepisao i proučio popis stanovništva 1.

Kad je skupio opsežnu građu, Ive Mažuran je odlučio »da uz imena popisanih osoba navedem pojedinačne podatke o broju njihovih sinova, kćeri, braće i sestara, te pokretnoj i nepokretnoj imovini, a na kraju popisa svih osoba iznesem i sumarne podatke o svakom mjestu ili naselju.« (str. 15) Tako je Mažuran postupio s popisom Vukovara, Valpova, Miholjca, Virovitice, Našica, Broda, Požege, Kraljeve Velike i ostalih, te je ta golema građa otisnuta na stranicama od 45. do 555. Taj dio knjige čine *Komorski popisi naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. godine*, a služio se Mažuran potrebnim tumačenjima u radovima stranih i domaćih pisaca (Deszö Csánki, György Györffy, Josip Bösenderfer i dr.). U popisu je 491 naselje u kojima je živalj, ali ima 240 nenaseljenih sela i selišta.

Konačno, popis koji je Ive Mažuran objelodanio u ovoj knjizi je prvo-razredni dokument koji pomaže proučiti povijest naše Slavonije u doba njezina oslobođanja od Turaka, njezine obnove i početaka novoga povijesnog razdoblja. Knjiga Ive Mažurana je pisana znanstveno, korektno, s potrebnim tumačenjima, u svemu poštuje izvor pa će ovaj piščev rad pomoći svim istraživačima kad budu određivali i utvrđivali slavonsku povijesnu zbiljnost krajem XVII stoljeća. Knjiga pisana »snagom unutrašnjih poriva« (str. 14) je dragocjeni prilog povijesti Slavonije, a popis imena i prezimena svjedoči da je ona uvijek bila naša. I piščeva — jer rad u cjelini, posebice pak uvodna poglavlja, izraz su Mažuranove ljubavi prema slavonskoj, našoj zemlji. No, knjiga Ive Mažurana nameće pitanje: Ne bi li se čim prije trebalo takvim ili sličnim popisom utvrditi čije su u ono doba bile ravnice s one strane Dunava? Bilo bi potrebno obaviti takav posao. Možda nije kasno.

Ante Sekulić

MAKSIMILIJAN VERHOVAC, DNEVNIK (DIARIUM), SV. I (1801—1809)

Izd. Kršćanska sadašnjost, Sveučilišna naklada Liber, ČGP Delo, OUR
Globus, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu,
Zagreb 1987, 756 str. + višebojni ovitak

Zajednička akcija udruženih zagrebačkih izdavača na objavljivanju Vrhovčeva »Dnevnika« pothvat je od neprocjenjive vrijednosti za našu prošlost općenito. Riječ je o suvremenom svjedočanstvu zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca (1752—1827), u drugoj polovici XVIII. i u prvoj polovici XIX. stoljeća intelektualno najjače, najistaknutije i ključne osobe pret-

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 21

ZAGREB

1988.

RADOVI	VOL. 21	str. 1—296	Zagreb 1988.
--------	---------	------------	--------------

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 4.000 din

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« osloboden je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

R A D O V I 2 1

Za izdavača
dr. Nikša Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ DAMIR, prof. Davor

ANTOLJAK dr. STJEPAN, Zajeva 15, Zagreb

BERTOŠA SLAVEN, student, Filozofski fakultet, Zagreb

BUDAK mr. NEVEN, Filozofski fakultet, Zagreb

ČORALIĆ LOVORKA, student Filozofski fakultet, Zagreb

JELIĆ-BUTIĆ dr. FIKRETA, Institut za radnički pokret, Zagreb

JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

KARAMAN dr. IGOR, Ružmarinka 5, Zagreb

LUČIĆ dr. JOSIP, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

MATICKA dr. MARIJAN, docent Filozofski fakultet, Zagreb

MIJATOVIĆ ANĐELKO, profesor, Susedgrad, Zagreb

MIROŠEVIĆ mr. FRANKO, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu Zagreb

OČAK dr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

SEKULIĆ ANTE, prof. Zagreb

VRANJEŠ-ŠOLJAN dr. BOŽENA, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

WOJTISKA HENRYH, Varšava, Poljska

ŽIVKOVIĆ dr. PAVAO, Filozofski fakultet, Zadar
